

Af Nis Vraasø. Kulturformidler hos Danske Taler.
Cand.mag i dansk. Tidligere lektor i dansk og retorik, stx og hf.

STEDETS MAGT

Eleverne tager magten og ordet på Skamlingsbanken

Magtfulde taler holdes ofte fra magtfulde steder. Stedets betydning for magtens sprog er ofte synlig for os gennem inskriptioner, arkitektur eller andre fysiske kendetegn, der peger på en historisk kontekst eller skaber et andægtigt, historisk rum.

Det talte ord er flygtigt, men billedet af taleren og stemningen og sansninger fra stedet bliver hos os længe efter at mikrofonen er slukket. Hvordan kan talesteder bruges i det didaktiske arbejde med retorisk medborgerskab og mundtlighed? Og hvordan kan elever udvikle deres egen stemme ved at spejle sig i ældre, magtfulde politiske talere? I projektet Talefest 2022 forsøger vi at adressere disse spørgsmål og lade eleverne arbejde aktivt med ordets magt.

Skamlingsbanken som magtsted

På Island har området Thingvellir, hvor de tektoniske plader har snittet bombastiske furer i landskabet, længe fungeret som et mytologisk arnested for demokratiet og for selve den islandske kultur. Tingstedet her er en slags naturlig, bestandig sal midt i naturen, der har knyttet talerne til deres egen fortid og til det barske landskab, der omgiver dem. Her har høvdinge og stormænd parlamentaret og afsagt domme i den norrøne fortid.

På samme måde har Skamlingsbanken ved Kolding sin helt egen plads i Danmarkshistorien som en scene for demokratiet og den frie debat. Mange berømte mænd og kvinder har her gennem tiden holdt brandtaler, sunget og udvekslet ideer om fremtidens samfund. I 1800-tallet var stedet scene for kritikken af enevælden op til grundlovens indførelse. Her talte bl.a. Grundtvig, Blicher og Orla Lehmann. Stedet var også centralt for striden med Tyskland. Her blev det danske sprog, og retten til at tale det, en vigtig brik i kulturkampen ved de såkaldte 'sprogfester' anført af bl.a. Laurids Skau.

Talene holdt fra Skamlingsbanken har været toneangivende netop ved at placere sig uden for de formelle magtrum i København. I det bakkede landskab omkring stedet, har man udsyn over det ærkedanske, opdyrkede bondeland, og fra det højeste punkt, Højskamling, kan man se langt ud over både mark, skov og

Lillebælt. Stedets placering i landskabet markerer også en slags forpost mod Tyskland og resten af Europa mod syd. Stedets metaforik peger altså væk fra de bonede gulve og ud mod noget ægte og naturgivent dansk.

Landskabet er (efter danske forhold) kuperet og dramatisk. Her har gletsjere under istiden skubbet rundt med jordmasserne og formet en naturlig vold. En vold, der kan skænke magt og autoritet til den, der vover at bestige den og tale.

At holde tale fra et lille bjerg bidrager med en *sponsorship effect*. Her låner taleren etos fra en person eller en autoritet for at kunne appellere med større kraft. I dette tilfælde er de fysiske omgivelser en slags ekstra person, som taleren har med sig ved sin side. Helt fra Bjergprædikenen i Biblen har denne etoseffekt været en del af iscenesættelsen af magtfulde ytringer. Martin Luther Kings tale foran Lincoln Memorial, Putins meterlange bord, 1. maj-talerne i Fælledparken i København eller dimissionstalen foran et lokalt monument. I alle disse ytringer bruges stedets magt som etosopbyggende faktor.

En historisk tale

d. 4. juni 1912 trådte debattør og historiker, Gyrithe Lemche, op på talerstolen på Skamlingsbanken til Dansk Kvindesamfunds fællesmøde. I starten af sin tale adresserer Lemche den mytologiske kraft, som stedet låner hende:

“Jeg tror nok, jeg tør sige, at alle vi her forsamlede Kvinder med største Ærefrygt i Dag har taget dette Sted og denne Talerstol i Besiddelse. Jeg tror, mange af os har følt ligesom et Historiens Vingesus over vore Hoveder og erkendt vor egen Lidenhed under Indtrykket af de Minder, som bygger paa dette Sted.”

Den ærefrygt, som Lemche formulerer, har både relation til stedet, til de store mænd, der har talt før hende og til det at være en kvinde på en talerstol. Og at ‘tage den i besiddelse’.

Mod slutningen af talen udvides stedets etospåvirkning til også at omfatte et metaforisk ‘udsyn’, der italesættes af Lemche:

“Vi er gaaet op paa et højt Sted i Dag, og fra et højt Sted er der Udsyn. Udsyn baade over det, som ligger foran, og det som ligger bag.”

Et højt sted er et ædelt og positivt sted, hvorfra man har klar udsigt over fortiden og fremtiden. Her 'løfter' taleren sig selv og sit publikum moralsk på samme måde som i Michelle Obamas berømte udsagn: "When they go low, we go high".

Elevarbejde med *Imitatio* og medskrivning

I projektet Talefest 2022 inviteres udvalgte gymnasieelever til at tale fra Skamlingsbanken til en offentlig talefest. Her holder de en tale med overskriften 'Håb' foran andre gymnasieelever og interesserede danskere.

Inden talefesten har eleverne arbejdet i klasserne i 'taleværksteder', hvor de har afprøvet argumenter over for hinanden og holdt taler for klassen. Til hjælp for dette læser eleverne brudstykker af taler holdt fra Skamlingsbanken gennem tiden, f.eks. Lemches. Læsningerne foregår efter det retoriske mesterlæreprincip *imitatio*, hvor man inspireres af og imiterer sproglige greb, der er afprøvet af mere erfarne talere.

Lemches tales første linjer præsenterer den gennemgående metafor i hendes tale: Når der kæmpes for store forandringer og 'flyttes grænsepæle', vil modstanden fra befolkningen altid være stor i starten. Billedet går igen gennem hele talen, og det danner også grundlaget for elevernes arbejde i taleværkstedet i vores projekt:

»Store, nye Tanker, som flytter Støtterne langt udover, begynder altid med at være umulige«
(...) »men er de først sat, de fjerne Mærkepæle, saa er det, som om de trækker Massen til sig, og efter en forbavsende kort Tid er vi der allesammen, forsamlede ganske ugeneret om det umulige«.

I vores projekt sættes eleverne nu til at forholde sig til og medskrive på det sproglige billede af grænsepælene, der flyttes. Hvor skal pælene flyttes hen nu? Hvad siger masserne er "umuligt" i dag? Hvem skal hjælpe med at flytte pælene? osv. På den måde ansføres eleverne til at give deres bud på små og store nutidige samfundsproblemer, som de ønsker løst. Det er dette ønske om en konkret forandring, der skal danne udgangspunkt for den enkelte elevs tale.

Elevernes egne tanker bliver altså her inkluderet og blåstemplet som 'store og nye', og de bliver sat ind i en historisk ramme, hvor både de demokratiske tanker fra de historiske taler og selve stedet, Skamlingsbanken, indgår.

Perspektiver på ordets magt

Ved at læse historiske taler holdt fra det specifikke sted – og ved gennem *imitatio* at låne metaforik og temaer fra talerne, gøres eleverne bevidste om stedets effekt på talerens etos. Deres stemme kvalificeres og deres egen tale sættes ind i en historisk kontekst som en legitim ytring i en lang række af ytringer fra stedet nu, i fortiden og i fremtiden.

De historiske taler fra Skamlingsbanken indeholder andre eksempler på taler, der udfordrer gældende magtstrukturer. F.eks. springer endnu en kvindesagstale fra 1928 af menigt medlem af Dansk kvindesamfund, Johanne Fløe, i øjnene. I den tale påpeger hun, at kvinders modvilje mod at tale offentligt udspringer af frygten for at blive udskammet eller sat i bås.

“Kvinder kan jo i de fleste Tilfælde fremsætte deres Tanker og Meninger uden Hindring udefra, hvad er det, der afholder saa mange Kvinder derfra?”

Skifter man ordet 'kvinder' ud med 'gymnasielever' peger citatet fra 1928 på de strukturelle barrierer, der afholder almindelige teenagere fra at tage ordet i den offentlige demokratiske samtale.

I en tid hvor elever ofte ikke tør at blande sig i debatten på nettet af frygt for tilsvining eller udskamning, kan arbejdet med sådanne taleværksteder udgøre et demokratisk øvelsesrum. Her kan eleven inspireres til at finde sin stemme – i konkret og overført betydning.

Topik og taleværksted som demokratisk løftestang

Et eksempel på et konkret og centralt undervisningsmodul i vores forløb er arbejdet med argumentation. I vores projekt bruger eleverne *topik* som undersøgelsesform. Topik er en retorisk måde at kortlægge et emnefelt eller en debat på. Her arbejder eleverne med argumentation i sin mest rene form: Man har en påstand og undersøger herefter de mulige belæg til denne påstand. Dette gøres f.eks. ved at bruge en liste med almengyldige emneområder eller *topoi*. En liste kunne f.eks. se sådan ud:

- Status

- Moral
- Penge
- Tid
- Sundhed
- Uddannelse
- Musik/kultur
- Teknologi
- Kærlighed
- Velvære
- Klima

Påstanden 'Der bør være færre biler i byen' kan f.eks. have belægget 'fordi bilosen påvirker luften' (sundhed) eller 'fordi det er forkert at bruge flere fossile brændstoffer' (klima/moral).

Ved at observere de mulige argumenter systematisk og ufarvet bringes eleverne til at se sagen fra flere sider. Næste skridt er en publikumsanalyse, hvor eleverne screener de mulige argumenter i forhold til det konkrete publikum: Hvem taler jeg helt konkret til, og hvilke belæg vil vinde størst genklang hos mit publikum? I dette arbejde bliver eleverne gjort opmærksom på et retorisk grundideal om at kunne se en sag fra mange sider og at bedømme argumenter. Denne øvelse sigter mod at gøre dem til både bedre talere og til bedre lyttere.

Alle op på talerstolen

Selvom det kun er et udvalg af elever, der ender på Skamlingsbanken, bør alle eleverne prøve at holde deres tale foran deres klasser. Her kan man med fordel også arbejde med steder ved at give eleverne muligheden for at tale fra et magtfuldt sted på skolen eller i lokalområdet: aulaen, salen, monumentet, rådhuset, tingstedet, kirken etc. I arbejdet med taleværksteder, kan man indtænke at skabe højtidelige rum omkring det talte ord. En talerstol er her et uundværligt møbel, der er designet til netop at skabe andægtighed omkring det talte ord. Den skjuler talerens underkrop og giver et trygt ståsted til taleren samtidig med, at den låner etos til hende. Talerstolens indlejrede etos kan italesættes: Det er ikke bare en tilfældig talerstol, men måske den stol, som rektor talte fra, da talerens far blev student. Møblet har også ofte et trin, som man vil skulle bestige - og tale fra et højt sted.

At blive bevidst om sit standpunkt og sin stemme, at bruge den og at lytte til andre der bruger den, er en grunddemokratisk disciplin. I arbejdet med taleværksteder, topik og magtsteder kan vi forhåbentlig bevidstgøre eleverne om ordets magt - og håbe at de griber den.

Fakta:

dansketaler.dk er en levende, online talesamling, der konstant udvides med aktuelle danske taler. Vi indsamler, digitaliserer og formidler offentlige taler af politikere, debattører og almindelige borgere. Talesamlingen vokser dagligt med såvel aktuelle som historiske taler, og den åbne online samling rummer nu over 2.000 publicerede taler.

talefest.nu

I samarbejde med Museum Kolding har vi udvalgt seks historiske taler holdt fra Skamlingsbanken og med udgangspunkt i disse udformet undervisningsmateriale i praktisk taleskrivning. Her rustes udvalgte gymnasieelever til at tale fra Skamlingsbanken d. 30. september til Talefest 2022. Talefesten er åben for alle og er en regional lillesøster til Nordisk Talefest, der afholdes de næste tre år, første gang i efteråret 2023. Festen skal samle gymnasieelever fra Norge, Sverige og Danmark om det talte ord med musik, fællessang og taler fra eleverne. Alle gymnasiale uddannelser kan deltage.

Talefest er en del af projektet 'Norden og verden - retorisk medborgerskab før, nu og i fremtiden', som ledes af Danske Taler med støtte fra A.P. Møller Fonden.

Links til taler citeret i artiklen:

Gyrithe Lemches tale: <https://dansketaler.dk/tale/gyrithe-lemches-tale-paa-skamlingsbanken/>

Johanne Fløes tale: <https://dansketaler.dk/tale/johanne-floees-foredrag-om-kvinder-paa-talerstolen-1928/>

Forslag til videre læsning:

- Villadsen, Lisa: "Stemmer fra kanten: Protestretorik, aktivisme og retorisk medborgerskab i danskfaget" i *Dansk Noter* 4, 2020, s. 18-21

- Gabrielsen, Jonas: *Topik - Ekskursioner i retorikkens toposlære*, Retorikforlaget, 2009